

## **ВИТРАТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З РОЗГЛЯДОМ СПРАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ**

**Шаповалов Максим Олегович**

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,  
Навчально-науковий інститут права  
Державного податкового університету  
м. Ірпінь, Україна*

**Чайка Вікторія Вікторівна**

*доктор юридичних наук, доцент,  
професор кафедри фінансового та податкового права,  
Державний податковий університет  
м. Ірпінь, Україна*

Воєнний стан змінює пріоритети державного фінансування, зосереджуючи ресурси на оборону та безпеку, що може обмежувати витрати на кримінальну юстицію. Водночас забезпечення прав людини та доступу до правосуддя є основними конституційними обов'язками держави, які не можуть бути знехтувані навіть у кризовий період.

В умовах воєнного стану зростає кількість воєнних злочинів, випадків порушень прав людини, що вимагає додаткових витрат на роботу правоохоронних органів, прокуратури, судової системи та міжнародних правозахисних організацій. Основні статті витрат включають: фінансування судових органів (збільшення навантаження на суди, необхідність додаткових кадрів та ресурсів); державна безоплатна правова допомога (забезпечення юридичних консультацій та представництва у суді); розслідування воєнних злочинів (створення спеціальних слідчих груп, збирання доказів, робота експертів); реабілітація жертв воєнних злочинів (включаючи психологічну та юридичну допомогу).

Воєнний стан обмежує фізичний доступ до судів через пошкодження інфраструктури, евакуацію суддів та неможливість роботи судових органів на тимчасово окупованих територіях. Одним із можливих рішень є цифровізація судових процесів та розширення можливостей дистанційного розгляду справ. Крім того, значна роль у забезпеченні правосуддя відводиться міжнародним судовим інституціям, таким як Міжнародний кримінальний суд та Європейський суд з прав людини.

Здійснення правосуддя потребує значних матеріальних ресурсів. Джерелом цих ресурсів є кошти Державного бюджету України і кошти осіб, які беруть участь у справі. З державного бюджету фінансується

матеріально-технічне забезпечення суддів, оплата праці суддів, допоміжного персоналу та інші видатки, пов'язані із забезпеченням діяльності кожного суду як такого. Витрати, що виникають у зв'язку із провадженням по конкретній справі, несуть сторони та інші особи, які беруть участь у справі. Ці витрати називаються судовими. Таким чином, судові витрати – це фактичні грошові витрати, які несуть особи, які беруть участь у справі, та інші учасники процесу у зв'язку із зверненням до суду та розглядом справи в суді [1].

Судові витрати – це родове поняття, яке включає два види витрат: судовий збір; витрати, пов'язані з розглядом справи. Судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат. Розмір судового збору визначено законом і залежить від об'єктивних ознак позову (заяви): з яких правовідносин він виник і який предмет позову. Умови сплати судового збору однакові і рівні для всіх позивачів, а пільги по його сплаті передбачені безпосередньо законом. Кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення правосуддя, зміцнення матеріально-технічної бази судів, включаючи створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної системи, веб-порталу судової влади, комп'ютерних локальних мереж, сучасних систем фіксування судового процесу, придбання та обслуговування комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки, впровадження електронного цифрового підпису [1].

Відповідно до статті 123 Господарського процесуального кодексу України [2] та ч. 2. ст. 133 Цивільного процесуального кодексу України [3] можна виділити наступні види судових витрат:

- 1) на професійну правничу допомогу;
- 2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;
- 3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;
- 4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду.

По суті судові витрати складаються із судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

Відповідно до статті 135 Цивільного процесуального кодексу України [3], суд може зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією, про що постановляє ухвалу (забезпечення судових витрат). Але, знаючи сьогоденню ситуацію в країні, а саме військові дії, щоденні ракетно-бомбові удари,

руйнування інфраструктури та багато іншого горя, можемо проаналізувати проблеми витрат, пов'язаних із розглядом справи з якими може зіткнутися людина під час воєнного стану.

У свою чергу фінансові бар'єри у вигляді судових витрат можуть стати критичною перешкодою на шляху до правосуддя.

По-перше, багато громадян, чиє житло було зруйноване або пограбоване внаслідок воєнних дій, втратили всі свої заощадження та документи, що ускладнює їхню фінансову спроможність звертатися до суду. Навіть якщо у людини залишилися рахунки в банку, доступ до них може бути ускладнений через переїзд у інший регіон або за кордон.

По-друге, багато громадян залишають свої домівки, стаючи внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Багато з людей стикається із втратою основного місця роботи та доходу, а втрата документів ускладнює доступ до соціальної та юридичної допомоги. Через це внутрішньо переміщеними особами не завжди можуть сплатити судові витрати або скористатися платною юридичною допомогою.

По-третє, родичі військовополонених змушені подавати численні запити до державних і міжнародних організацій, звертатися до судів з метою визнання людини учасника бойових дій або отримання компенсацій. Це потребує коштів на адвокатські послуги, переклади, транспортні витрати для поїздок до суду або державних установ.

Тож можна сформулювати низку рекомендацій для державних органів, міжнародних партнерів та громадянського суспільства:

- скасування судових зборів для постраждалих від війни;
- фінансування судових витрат за рахунок конфіскованих активів агресора;
- забезпечення судової інфраструктури;
- використовувати онлайн-інструменти подачі позовів та звернень до судів, якщо немає фізичного доступу;
- звертатися до центрів безоплатної правової допомоги (БПД) або правозахисних організацій для отримання безкоштовних юридичних послуг.

Отже, фінансування судових витрат для соціально вразливих категорій населення під час воєнного стану є критично важливим завданням, яке потребує комплексного підходу. Особи, які постраждали від воєнних злочинів, військовополонені та їхні сім'ї, а також вимушені переселенці стикаються з фінансовими бар'єрами, що ускладнюють доступ до правосуддя. Основними проблемами є висока вартість судового процесу, відсутність коштів на оплату адвокатських послуг, експертиз та судового збору.

Розв'язання цієї проблеми можливе через розширення системи безоплатної правової допомоги, запровадження спрощених судових процедур і тимчасового скасування судових зборів для постраждалих від

війни. Важливим напрямом є залучення міжнародної фінансової підтримки, створення спеціальних фондів для компенсації судових витрат, а також використання конфіскованих активів агресора.

### **Література:**

1. ЛІГА:ЗАКОН – система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK003426> (дата звернення: 27.03.2025).

2. Господарський процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 27.03.2025).

3. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> дата звернення: 27.03.2025).